

КГ

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
ДУ НДІ соціально-трудових відносин Міністерства соціальної політики України
Головне управління економіки, Головне управління праці і соціального захисту
Луганської обласної державної адміністрації
Львівський національний університет імені Івана Франка
Луганський інститут післядипломної педагогічної освіти
Луганське відділення Українського географічного товариства

СУСПІЛЬНО-, ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІВ

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої 75-річчю утворення кафедри географії
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

17 – 19 жовтня 2011 року

Луганськ 2011

УДК [911.2+911.3](06)
ББК 26.82я43+65.04я43
С90

Редакційна колегія:

Шищенко П. Г. – доктор географічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;
Топчівс О. Г. – доктор географічних наук, професор;
Іщук С. І. – доктор географічних наук, професор;
Доценко А. І. – доктор географічних наук, професор;
Гукалова І. В. – доктор географічних наук, професор;
Ковальчук І. П. – доктор географічних наук, професор;
Мельник С. В. – кандидат економічних наук;
Мельник І. Г. – кандидат географічних наук, доцент.

С90 Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17 – 19 жовтня 2011 р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид-во „ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 208 с.

У збірнику матеріалів конференції розглядаються актуальні суспільно-, фізико- та геоекологічні проблеми розвитку районів давнього промислового освоєння.

Для викладачів вищих закладів освіти, науковців і фахівців, аспірантів, студентів, учителів.

Тексти подаються мовою оригіналу та в редакції авторів

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність наведених фактів, цифр, цитат, власних імен, повноту і достовірність наведених матеріалів, посилань та інших відомостей.

УДК [911.2+911.3](06)
ББК 26.82я43+65.04я43

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 2 від 30 вересня 2011 р.)*

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІВ

<i>Олійник Я. Б.</i> Особливості формування географічного наукового потенціалу України.....	6
<i>Ковальчук І. П., Ковальчук А. І.</i> Актуальні завдання історико-географічних досліджень регіонів України.....	10
<i>Денисюк Г. І.</i> Старопромислові райони – провісники формування антропогенної ландшафтної сфери землі.....	12
<i>Гукалова І. В.</i> Старопромислові регіони: підходи до визначення і проблеми розвитку в контексті якості життя населення.....	14
<i>Мельник І. Г.</i> Старопромислові райони: типологічні риси та класифікація.....	17
<i>Немець К. А., Немець Л. М.</i> Проблеми дослідження старопромислових регіонів України як складових національної соціогеосистеми.....	23
<i>Лакомова Е. И.</i> Фактор проблемності розвитку старопрмышленных регионов ресурсного типа.....	27
<i>Топчівс О. Г.</i> Проблеми геопланувальної організації гірничопромислових регіонів.....	31
<i>Кисельов Ю. О.</i> Про місце старопромислових регіонів у людському геопросторі (на прикладі Донбасу).....	36
<i>Наконечна Г. В., Книш М. М.</i> Економічна безпека регіону як об'єкт дослідження суспільної географії.....	38

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВА СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІВ

<i>Лісовський С. А., Лісовська О. Л.</i> Проблеми збалансованого розвитку регіонів України в умовах міжнародної економічної інтеграції.....	41
<i>Іщук С. І., Гладкий О. В.</i> Суспільно-географічні дослідження економічної ефективності розвитку Донецького старопромислового району.....	45
<i>Жадан В. І.</i> До питання про періодизацію процесу господарського освоєння території сучасної Луганської області.....	50
<i>Дячевська Л. П.</i> Вплив міжнародних економічних конфліктів на розвиток регіону.....	52
<i>Савчук І. Г.</i> Рекомендації щодо оптимізації розвитку експортоорієнтованих галузей України з видобування корисних копалин.....	58
<i>Матросов В. Д., Овчарова І. М.</i> Реструктуризація вугільної галузі в старопромислових районах: проблеми та перспективи.....	61
<i>Ключко Л. В., Телебенева Є. Ю., Самойлов О. М.</i> Суспільно-географічні особливості машинобудування старопромислового регіону (на прикладі Луганської області).....	64
<i>Дудкіна Г. Є.</i> До питання інвестиційного розвитку старопромислових районів.....	69
<i>Базай В. В.</i> Реструктуризація в контексті поетапного розвитку Єврорегіону „Донбас”.....	71
<i>Іванов Є. А., Козак Т. І.</i> Історико-географічні аспекти освоєння мінеральних ресурсів Карпатського регіону України у 1919–1939 роках.....	73

<i>Моштакова Н. В., Єфименко В. І.</i> Інноваційний розвиток сфери культури у старопромисловому регіоні.....	77
<i>Вірченко П. А., Слоньова Т. І.</i> Освітній комплекс Луганщини: особливості галузевої, функціональної та територіальної структури.....	81
<i>Лажнік В. Й., Майстер А. А.</i> Особливості територіальної диференціації рівня сільськогосподарської освоєності території Волинської області.....	85
<i>Влах М. Р., Ментух Н. Р.</i> Територіальна організація аграрного землекористування Львівської області.....	90

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ДЕМОГРАФІЧНІ ТА ЕКІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІВ

<i>Немець К. А., Яновська О. О.</i> Проблеми ринку праці України та можливі шляхи їх подолання.....	93
<i>Петрук С. Л.</i> Ринок праці України та регіональні особливості старопромислових районів.....	97
<i>Мельник С. В., Коропець П. М.</i> Зарубіжний досвід соціального захисту населення під час реструктуризації вугільної галузі.....	101
<i>Мельник І. Г., Шевченко М. Г.</i> Вплив міграції населення на формування трудового потенціалу Луганської області.....	105
<i>Ситник О. І., Дериземля Н. О.</i> Оцінка рівня соціально-економічного розвитку смт Завалля Гайворонського району Кіровоградської області.....	111
<i>Гаврюшенко Г. В.</i> Особливості інвалідизації населення старопромислового району (на прикладі Луганської області).....	115
<i>Гасвська Н. С.</i> Соціальні проблеми старопромислових районів як фактор поширення бідності (на прикладі Луганської області).....	119
<i>Нємець Л. М., Заволока Ю. Ю., Сєгіда К. Ю.</i> Міграційні процеси населення Харківської області.....	122
<i>Мезенцев К. В., Мезенцева Н. І.</i> Трансформації громадських центрів в урбанізованих регіонах України.....	125
<i>Мозговий А. А.</i> Особливості урбанізаційних процесів у старопромислових районах України на прикладі Донбасу.....	127
<i>Заваріка Г. М.</i> Стратегічні напрями удосконалення Луганської регіональної системи розселення.....	131
<i>Доценко А. І.</i> Сільське розселення в Луганській області: суспільно-географічний аспект.....	135
<i>Заставецька Л. Б.</i> Основні напрями трансформації локальних систем розселення в сучасних умовах.....	138
<i>Яворська В. В.</i> Генетична типологія малих міст регіону Українського Причорномор'я.....	140
<i>Кушнір Л. М., Шевчук С. М.</i> Географічні особливості заселення території Полтавщини.....	143

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІВ

<i>Сонов Д. С.</i> Зміни структури землекористування в Луганській області в зв'язку з процесами роздержавлення та приватизації землі.....	147
<i>Гавриленко О. П.</i> Гірничопромислові природно-технічні геоекосистеми старопромислових районів та їх вплив на природне середовище.....	148

<i>Д. Мельничий С. А.</i> Екологічна ситуація у великих містах старопромислових регіонів.....	153
<i>Калельова О. О., Сопов Д. С.</i> Екологічна оцінка ерозійної враженості земель Луганщини через площинний змив.....	157
<i>Бабусова Н. В., Прядка І. А.</i> Агроєкологічна оцінка ґрунтів Луганської області.....	160
<i>Мазмазінченко С. П., Манічев В. Й.</i> Результати мікроморфологічного дослідження сучасного ґрунтового покриття в районі колишніх розробок поліметалічних руд біля с. Нікольна Тарасівка.....	164
<i>Семеник Л. Л., Зарубіна А. В.</i> Сучасні геоекологічні проблеми території Кіровоградської області.....	169
<i>Петренко О. М.</i> Криворіжжя: антропогенні зміни природних ландшафтів в століття (1889 – 2000).....	171
<i>Крижанівський М. О.</i> Динамічні зміни ландшафтів у результаті гірничо-видобувної діяльності (на прикладі м. Комсомольська).....	173
<i>Жидік О. В., Жидік В. Д.</i> Вплив мінералізації шахтних вод на стан підземних вод старопромислових міст.....	176
<i>Савгородская Е. Н., Овчарова А. Ю.</i> Причины экологических кризисов Волго-Ахтубинской низины в современных социально-экономических условиях.....	180
<i>Шемелева Л. Г., Фаргал А. М.</i> Основные принципы разработки природоохранных карт территорий.....	182

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ В СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНАХ

<i>Гришубенко О. М.</i> Суспільно корисна діяльність як форма організації природничого краєзнавства в загальноосвітніх закладах старопромислових районів.....	185
<i>Гурокіна Г. О.</i> Про конструювання нових педагогічних систем в туристичній освіті.....	187
<i>Жерліцин С. О.</i> Інноваційна діяльність Луганського ОІППО щодо формування екологічної компетентності учнівської молоді Донбасу.....	190
<i>Кірючко Л. В., Кулешова Г. О., Ницца О. С.</i> Суспільно-географічні аспекти культурної ландшафти Харківщини.....	195
<i>Ларішова Г. І.</i> Популярні та маловідомі об'єкти туризму Приазов'я.....	198
<i>Жерліцин Н. С.</i> Роль лісових екзотів у поліпшенні екологічної ситуації та розвитку рекреаційного туризму в Донбасі.....	200
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	204

- достроковий вихід на пенсію (Велика Британія, Німеччина, Франція);
- звільнення працівників вугільної галузі від прибуткового податку при їх переході на підприємства інших галузей;
- створення „інкубаторів” малих фірм – центрів, які надають бажаним можливість відкрити власну справу, обладнані приміщення для офісів, консультативні та маркетингові послуги;
- здавання в оренду за низьку орендну плату приміщення ліквідованих шахт з метою створення невеликих приватних компаній інноваційного спрямування;
- урахування регіональних особливостей при визначенні обсягів та професійно-галузевої приналежності нових продуктивних робочих місць та перенавчання персоналу вугільних підприємств;
- створення нових робочих місць у повній взаємодії з місцевою владою та керівництвом вугільних компаній;
- підтримка трудової міграції робочої сили (Франція, Іспанія);
- будівництво та ремонт шляхів, які проходять через депресивні шахтарські мономіста й селища (Іспанія);
- рекультивація та освоєння колишніх шахтних територій (Велика Британія, Франція).

Література

1. Проблеми бідності у вугільних регіонах, де відбуваються шахтоліквідаційні роботи: Звіт про науково-дослідну роботу / Відп. вик. П. М. Коронець ДУ НДІ СТВ: Луганськ, 2004. – 70 с., С. 57 – 63. 2. Диалог Великобританія-Україна: перспективи угольної отрасли // Энергетическая политика Украины. – 2003. – № 7 – 8. 3. Підгайна О. Політика стратегії подолання соціальних наслідків закриття вугільних шахт / О. Підгайна // Вісник УАДУ. – 2003. – № 2. – С.167-178. 4. Дубовик С. Міжнародний досвід реформування вугільної промисловості / С. Дубовик // Вісник УАДУ. – 1999. – вип. № 1. 5. Пташек Я. О реструктуризації угольної промисловості Польщі / Я. Пташек // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 5. 6. Мельник С. В. Зіставлення європейського і вітчизняного досвіду реконверсії вугільних басейнів: соціальний аспект. – С. В. Мельник // Україна: аспекти праці. – 1999. – № 1. – С. 42–45. 7. Мельник С. В. Реструктуризація вугільної галузі: проблеми зайнятості. Аналіз та оцінка трудових намірів шахтарів та пропозиції щодо усунення негативних наслідків шахтоліквідаційних процесів / С. В. Мельник, В. І. Крютченко // Соціальний захист. – 2004. – № 1 (89) – С. 34 – 38. 8. Мельник С. В. Вплив шахтоліквідаційних процесів на соціально-трудова сфера шахтарських поселень / С. В. Мельник // Матеріали міжнародної конференції: „Форум гірників-2005” (Дніпропетровськ, 12 – 14 жовт., 2005 р.). – 2005. – Т. 3 (К-П). – С. 136 – 146. 9. Мельник С. В. Реформування вугільної промисловості, приватизація, чинники конфліктності, дії соціальних партнерів, соціально-трудова наслідки, тенденції розвитку / [С. В. Мельник, В. В. Гуляев, В. Д. Матросов та Ю. В. Рубченко] // Бюлетень НСПП. – 2006. – № 2. – С. 40 – 53. 10. Мельник С. В. Стан та перспективи розвитку соціально-трудова конфліктності на вугільних підприємствах, що діють у так званих депресивних регіонах / [С. В. Мельник, В. С. Зарвовський, В. Д. Матросов та М. М. Мартиненко] // Бюлетень НСПП. – 2006. – № 10. – С. 33 – 47.

УДК {331.101.262:325.54}{477.61}

*І. Г. Мельник, к. г. н., доц.
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
М. Г. Шевченко, м. н. с.
ДУ НДІ соціально-трудова відносин
Міністерства соціальної політики України, м. Луганськ*

ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність. Успіх реструктуризації старопромислових районів, їх інноваційний розвиток значною мірою залежать від якості трудового потенціалу як головної продуктивної сили суспільства. Професійно-кваліфікаційна структура, наявні знання, уміння та навички, креативність мислення, мобільність, працездатної частини населення набувають в умовах ринкової економіки значення капіталу. Усі ці характеристики формуються під впливом багатьох чинників, серед яких особливе місце посідає міграція. Саме міграційний рух населення здатний за короткий термін економічно оживити території або, навпаки, прискорити їх деградацію, впливаючи на структуру працездатної частини населення.

Старопромислові райони, спеціалізацію яких формують традиційні, „зрілі”, „старі” (і фізично, і морально) галузі, мають певні, сформовані їх спеціалізацією, характеристики робочої сили. Серед таких дослідники називають відносно низький рівень освіти, мобільності, підприємницьку пасивність працездатного населення тощо. Отже, питання якості трудового потенціалу в районах давнього промислового освоєння, особливо за умов значних міграційних втрат населення, набуває актуальності та потребує вивчення.

Прикладом старопромислового регіону є Луганська область. За період з 2001 по 2010 рр. включно чисельність населення у віці 15-69 років скоротилась тут на 191,5 тис. осіб, або на 10,0 %. Тобто, якщо перевести ці цифри на середні величини, то отримаємо щорічне скорочення працездатних контингентів у приблизно 19 тис. осіб, що дорівнює чисельності населення малого міста. Значну частку цих втрат забезпечує міграція населення, з якою пов'язані не лише кількісні, а й якісні, не завжди позитивні зміни в населенні.

Проблемам, пов'язаним з міграційними процесами та їх впливом на формування і розвиток трудового потенціалу, присвятили багато наукових праць вітчизняні вчені: І. Гнибіденко, Ф. Заставний, Л. Курій, О. Левцун, С. Прохоровська, О. Хомра, К. Якуба та інші науковці. Вагомий внесок у дослідження трудового потенціалу зробили й російські дослідники: В. Боженко, Ю. Бойко, О. Воробйова, І. Плавунов, Л. Рибаківський, Н. Римащевська, С. Рязанцев, С. Сурков та багато інших. Здебільшого це роботи економістів. Зауважимо, що за наявності значної кількості суспільно-географічних досліджень міграцій, недостатньо проаналізованою залишаються питання взаємозв'язку розвитку трудового потенціалу з міграційними процесами в різних типах регіонів, зокрема, старопромислових.

Виходячи з цього, метою нашого дослідження став аналіз динаміки й територіальних особливостей міграції населення, зокрема, його працездатної частини, як фактору формування трудового потенціалу Луганської області.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як відомо, у наукових публікаціях міграція розглядається у вузькому (як „переселення за межі поселення, регіону”) та широкому розумінні цього слова. Останній підхід трактує міграцію як переміщення людей з одного місця до іншого (як правило, з перетинанням кордонів держави, області, населеного пункту й т. ін.) зі зміною місця проживання на більш чи менш тривалий час, або назавжди [1, с. 183]. Віддаючи перевагу другому підходу, зазначимо статистичну його доцільність, пов'язану із труднощами виокремлення тимчасових мігрантів.

Аналіз численних наукових публікацій дозволяє зробити такий попередній висновок: міграційні процеси змінюють якісні й кількісні параметри трудового потенціалу регіону (країни), вони можуть і позитивно, і негативно впливати на трудовий потенціал через демографічну та соціальну структуру, а також – через розміщення населення (зокрема, того, яке перебуває в працездатному віці).

Так, до позитивних сторін міграції відносять накопичення нових трудових навичок мігрантами за кордоном, удосконалення трудового потенціалу шляхом формування міжнародних науково-технічних взаємозв'язків, передачі технологій, глобалізації освітньої сфери; перерахування грошових переказів до регіонів (країн) походження мігрантів, що стимулює фінансування людського розвитку, збільшення вкладень мігрантів у нерухомість і т. ін. [2, с. 41]. Інтенсивні та масштабні міграційні зв'язки між регіонами (країнами) сприяють вільному перерозподілу трудових ресурсів з „праценадлишкових регіонів” у відносно „праценедостатні”, що пом'якшує соціальне напруження в регіонах із високим рівнем безробіття, сприяє економічному розвитку як регіонів-донорів (країн), так і приймаючих регіонів (держав) [3, с. 87].

Негативними наслідками міграційних процесів є: погіршення статево-вікової структури, а саме: зменшення чисельності школярів, студентів, призовників, інтенсивне постаріння населення, що може викликати дефіцит трудових ресурсів, посилення навантаження на пенсійну та соціальну системи регіону (країни) [4, с. 72]; обезлюднення, особливо прикордонних, територій країни (регіону), у той час як одночасно населення концентрується у великих містах, обласних центрах регіону чи в столиці країни [5, с. 10], що посилює соціально-економічні диспропорції між різними територіями. Збільшення контрастності між регіонами, у свою чергу, посилює стан стагнації господарського механізму, знижує конкурентоздатність економіки регіону (держави) на світовому ринку [6, с. 141]. Міграції можуть викликати погіршення якісного складу населення області (країни), адже від'їжджають генетично кращі верстви населення, які є джерелом нових ідей, які мають кращі особисті характеристики, добре здоров'я, більш високу кваліфікацію, досвід роботи [7, с. 14]. Усі ці негативні сторони міграції населення призводять до деградації науково-технічного потенціалу,

завдають шкоди регіональним ринкам праці та їх трудовому потенціалу, підсилюють спад виробництва в окремих секторах економіки [8, с. 81].

Той чи інший вплив міграцій на трудовий потенціал регіону залежить від інтенсивності та характеру міграційних потоків, демографічної, соціальної та етнічної структури населення, що мігрує, причин міграцій.

В основі міграційних переміщень населення лежать фактори внутрішні (обставини, негаразди, що „виштовхують” населення за межі свого регіону) та зовнішні (фактори „тяжіння”, що визначають місце спрямування мігрантів). Аналіз статистики міграцій за 1991 – 2010 рр. дозволяє встановити, що протягом усього зазначеного періоду Луганська область втрачала населення в результаті перевищення виїзних потоків мігрантів над в'їзними потоками, що є свідченням наявних соціально-економічних проблем її розвитку. Інтенсивність міграційного руху в 90-х рр. змінювалась скачкоподібно. Лише після 2001 р. намітилась позитивна тенденція скорочення міграційних втрат, що відповідає загальноукраїнським тенденціям (рис. 1). Протягом останнього десятиріччя в рейтингу регіонів, що втрачають населення, Луганщина посідає за коефіцієнтом сальдо міграції місце: 2-7 у міжрегіональних та 1-4 (за винятком 2000 року) – у міждержавних потоках. За станом на 2010 р. область залишається в групі регіонів з від'ємним значенням цього показника. Разом з тим, як позитивне явище, слід відзначити, що в уперше за багато років у міждержавних потоках Луганська область досягла позитивного значення сальдо. Це, безперечно, свідчить про стабілізацію й, навіть, певне покращення соціально-економічної ситуації в регіоні.

Більш негативні, ніж у більшості регіонів України, тенденції міграційного руху населення Луганської області в останні 20 років спричинені багатьма факторами, серед яких найважливішими, на нашу думку, є такі:

геополітичні – розпад СРСР й вимушений міждержавний (між республіками колишньої держави) обмін населенням, для здійснення якого у „двоетнічній” Луганській області (це ж стосується АР Крим та Донеччини) було значно більше підстав, ніж у багатьох інших регіонів України;

економічні – скорочення обсягів „зав'язаного” на радянській економіці виробництва, криза або ліквідація крупних підприємств (шахт) та установ, що раніше забезпечували зайнятість населення в багатьох поселеннях та адміністративних районах;

соціально-економічні – безробіття та погіршення умов праці (борги із заробітної плати, низький рівень останньої, збільшення частки робочих місць, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам), наявність вогнищ неблагополуччя в межах локальних ринків праці (колишні шахтарські міста та селища міського типу, сільська місцевість). Взаємозв'язок між інтенсивністю міграції та кількістю вивільнених працівників наочно простежується при порівнянні рис. 1 та рис. 2;

соціальні – диференціація доходів та рівнів життя людей у різних регіонах України, а також України та Росії; зростання мобільності населення за умов лібералізації інституту прописки та правил перетину міждержавних кордонів;

географічні – територіальна близькість до Російської Федерації та найбільші за протяжністю (порівняно з іншими регіонами України) кордони з нею;

етнокультурні – етнічна, культурна, мовна близькість українців та росіян, наявність тісних родинних зв'язків.

Для вивчення впливу міграцій на вікову структуру населення Луганської області було проаналізовано показник сальдо міграції для різних демографічних груп населення. Проведене дослідження дозволило встановити таке.

У міграційних втратах населення вікової категорії 15-69 років значно більше значення (порівняно з міждержавною) відіграє міжрегіональна міграція, зокрема, з такими регіонами як м. Київ, Харківська та Донецька області.

Серед населення, яке вдається до міграції, переважають жінки, про що свідчать вибіркові дані для 2001, 2005, 2009 років. На Луганщині в 2009 р. від'ємне сальдо міграції для жінок перевищило більш ніж у 2 рази аналогічний показник для чоловіків, зокрема, у міжрегіональних потоках – у 1,5 рази, у міждержавній міграції – в 45 разів. Більш високі міграційні втрати жінок можна пояснити більшою, ніж у чоловіків, соціальною активністю. З урахуванням того, що в Луганській області серед населення працездатного віку (за підходом МОП це 15 – 70 років) чисельно переважають жінки над чоловіками, міграція, таким чином, діє в бік зменшення статевої асиметрії в складі трудових ресурсів.

Рис. 1. Механічний приріст (скорочення) на 1000 наявного населення в Луганській області (1995 – 2010 рр.)

[Складено авторами за даними Головного управління статистики в Луганській області]

Рис. 2. Динаміка вивільнення працівників у Луганській області (1995 – 2010 рр.)

[Складено авторами за даними Головного управління статистики в Луганській області]

Серед вікових груп в інтервалі працездатності найбільш мобільною є молодь. З рис. 3 видно, що значне від'ємне сальдо міжрегіональної міграції для вікової групи 15-19 років, частково компенсується позитивним сальдо для вікової групи 30-34 роки. Різниця між показниками є суттєвою, що вказує на значні втрати молодих контингентів у результаті навчальної міграції з регіону. Загалом, у від'ємному сальдо міграції (всі потоки) 61,0 % припадає на населення у віці 15-34 роки – найбільш перспективну, дієву, мобільну частину трудового потенціалу. Приблизно кожний шостий „втрачений” для регіону мігрант належить до найбільш досвідченої, зрілої та водночас працездатної вікової групи 35 – 49 років.

Важливою складовою якісних та кількісних змін трудового потенціалу Луганської області є внутрішньорегіональна міграція, основні потоки якої спрямовані із сільської місцевості до міст, зокрема, до обласного центру. Сільська місцевість залишається трудовим „донором” для міських поселень (у 2010 р. останні мали позитивне сальдо внутрішньорегіональної міграції проти від'ємного його показника для сільських поселень).

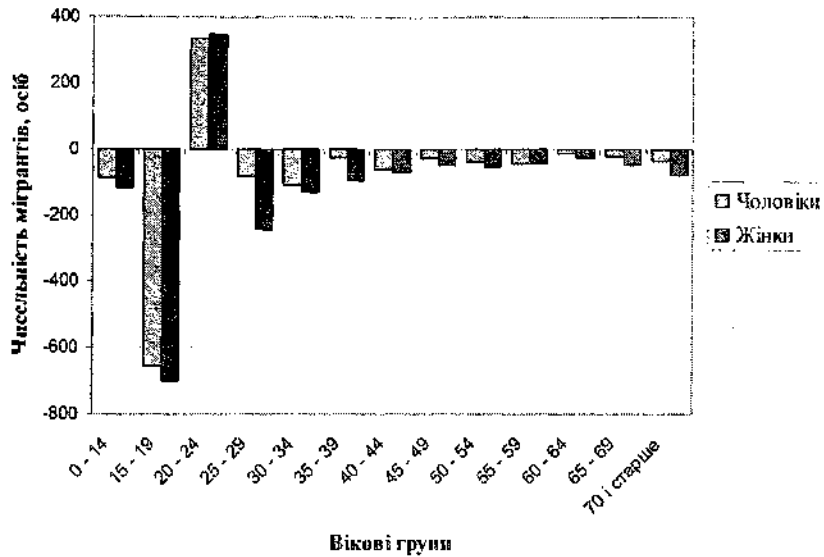

Рис. 3. Сальдо міграції населення Луганської області за статтю та віком у міжрегіональних потоках, 2009 р.

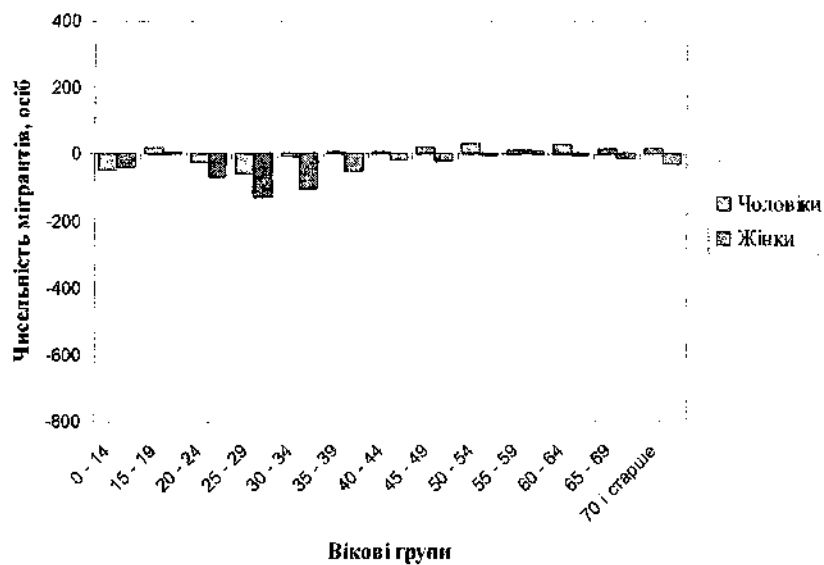

Рис. 4. Сальдо міграції населення Луганської області за статтю та віком у міждержавних потоках, 2009 р.

На фоні загального зниження інтенсивності міграцій відбувається зменшення диференціації регіонів Луганської області за показником сальдо міграції на 1000 осіб. З рис. 4-5 видно, що ситуація на півночі та півдні області в 2009 р. перестає бути дуже контрастною, як це було в 2001 р. Спостерігається (рис. 5) певне вирівнювання регіонів щодо інтенсивності міграції, зменшується кількість адміністративних одиниць із від'ємним значенням показника. У 2009 р. чітко виокремлюється ареал тяжіння мігрантів – це адміністративні райони, наближені до обласного центру (Станично-Луганський, Краснодонський, Слоб'янсько-Сербський та Новоайдарський), які мають найбільше позитивне сальдо міграції на 1000 населення.

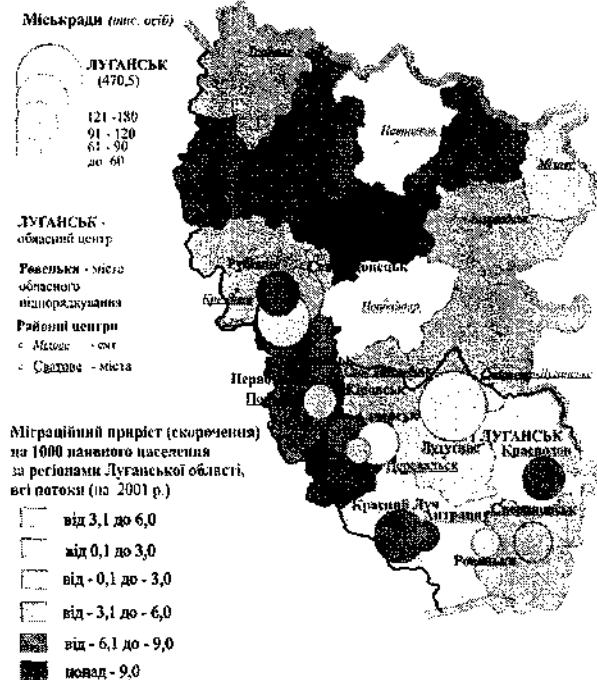

Рис. 4. Міграційний приріст (скорочення) на 1000 наявного населення за регіонами Луганської області, всі потоки (станом на 2001 р.)

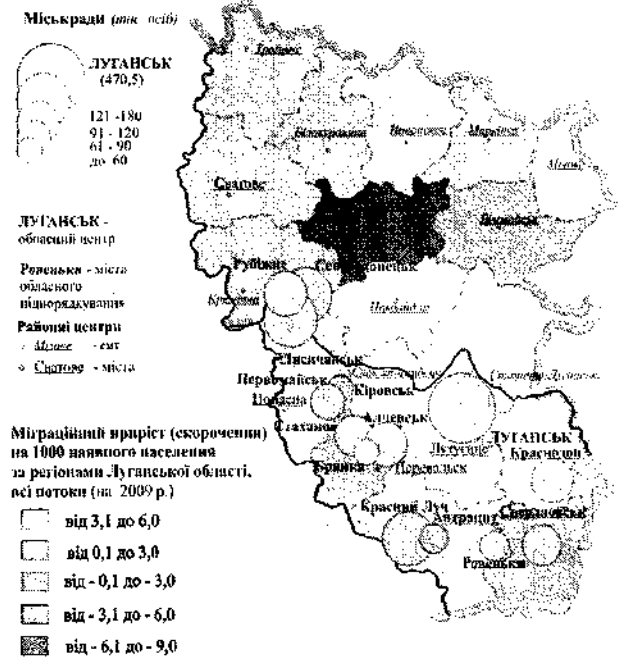

Рис. 5. Міграційний приріст (скорочення) на 1000 наявного населення за регіонами Луганської області, всі потоки (станом на 2009 р.)

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

Міграція населення не є визначальним фактором формування якісних характеристик трудових ресурсів Луганської області, проте значення міграції є доволі вагомим. Збереження протягом майже всього пострадянського періоду від'ємного сальдо міграції прискорює скорочення чисельності населення в працездатному віці. Демографічні, а відтоді – інші якісні характеристики трудового потенціалу погіршуються. Це відбувається й через інтенсивний вплив найбільш перспективної та мобільної частини населення у віці 15-34 роки, і через приплив (повернення) до регіону осіб старших вікових груп. Жінки є більш активними в міграційному відношенні, ніж чоловіки, що за умов від'ємного сальдо міграції веде до послаблення статевої асиметрії. Внутрішньорегіональний міграційний перерозподіл призводить до подальшого „вимивання” працездатного населення із сільських районів та ще більшої концентрації його на півдні, особливо в районах – сусідніх з обласним центром.

Інтенсивність міграційного руху населення в Луганській області має тенденцію до зменшення, що може бути свідченням як соціально-економічної стабілізації в регіоні, так і результатом поширення бідності (остання, як відомо, обмежує соціальну активність), адже економічне зростання не обов'язково супроводжується підвищенням рівня життя населення. Крім того, фактором, що уповільнює міграційну активність є зміни у віковій структурі населення, зокрема, зменшення частки молоді, й відповідне зростання частки старих людей.

Література

1. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины / Гл. ред. А. Ф. Трешников; Ред. кол.: Э. Б. Алаев, П. М. Алампиев, А. Г. Воронов и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1988. – 432 с.
2. Курій Л. О. Кількісно-якісні детермінанти відтворення людського потенціалу в системі міжнародних міграційних процесів / Л. О. Курій // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2. – С. 37–42.
3. Воробьева О. Д. Миграционная политика стран Содружества: необходимо и возможно / О. Д. Воробьева, А. В. Типилин // Народонаселение. – 2010. – № 2. – С. 85–99.
4. Рязанцев С. В. Миграция в условиях глобализации / С. В. Рязанцев, В. В. Боженко // Народонаселение. – 2010. – № 4. – С. 70–82.
5. Рыбаковский Л. Л. Миграционные процессы и формирование миграционной политики России / Л. Л. Рыбаковский // Народонаселение. – 2009. – № 4. – С. 4–12.
6. Плавунин И. Н. Роль человеческого фактора в развитии экономики регионов / И. Н. Плавунин // Народонаселение. – 2010. – № 4. – С. 139–144.
7. Рымашевская Н. М. Эффективность человеческого потенциала в „новой” экономике / Н. М. Рымашевская, В. Г. Доброхлеб // Народонаселение. – 2010. – № 2. – С. 10–17.
8. Бойко Ю. П. Роль миграционного фактора в обеспечении социально-экономической стабильности России / Ю. П. Бойко, С. А. Сурков // Народонаселение. – 2009. – № 3. – С. 75–84.